

Moeders alleen in tijd en ruimte

Alleenstaande moeders moeten in dezelfde tijd alle taken vervullen die door een ouderpaar verdeeld kunnen worden. Het ideaal is dat, op weg van werk naar woning, de ruimtelijke ordening voorziet in een school en enkele winkels voor de dagelijkse behoeften. De werkelijkheid creëert echter specifieke tijd-ruimtebeperkingen voor alleenstaande moeders, die aanpassingsstrategieën zoeken om hun ouderrol toch zo goed mogelijk te vervullen.

LIEVE COOREVITS

Er is onderzoek gedaan naar het dagelijkse leefpatroon van alleenstaande moeders in en rond de stad Gent, zowel in tijd als in ruimte. Het onderzoek, gebaseerd op diepte-interviews met 22 alleenstaande moeders en negen moeders met een partner, nam vooral de stadsrand of de suburbane gordel onder de loep. Door de suburbanisatie aan het eind van de jaren tachtig, verhuisden immers veel gezinnen waarvan het inkomen het toeliet naar de groene gordel rond de stad. Het gezinsleven speelde zich sindsdien in deze suburbane zone af. Doordat vrouwen verbonden waren met dit gezinsleven en de huiselijke taken, kreeg deze zone een vrouwelijk karakter.

Alleenstaande moeders konden de groene gordel van de stad niet als woongebied kiezen omdat ze zich in een financieel eerder zwakke situatie bevinden en hun taken niet beperkt zijn tot de huiselijke sfeer. De vrouwen die wel aan de stadsrand woonden, ondervonden er al gauw de nadelen van. Ze waren van het levendige stadscentrum afgesneden en verloren veel sociale mogelijkheden, zoals deelname aan het openbare leven, werk, cultuur en winkelen. Vrouwenbewegingen eisten daarom de uitbouw van het openbaar vervoer tussen het stadscentrum en de buitenwijken om vrouwen uit hun isolement te halen. Deze en andere ontwikkelingen, zoals het gestegen autobezit en de uitbreiding van de voorzieningen, creëerden meer mogelijkheden voor alleenstaande moeders. Daarnaast is de morele beoordeling en de sociale acceptatie tegenover de groep alleenstaande moeders sterk veranderd. Zolang alleenstaande moeders niet geaccepteerd werden, was er ook geen mogelijkheid om met hen en hun specifieke vragen rekening te houden in om het even welk beleid. Door de seksuele revolutie rond 1945 kregen alternatieve gezinsvormen meer en meer de

kans om zich hoorbaar te maken. Omdat op dit moment politiek discussie wordt gevoerd omtrent een goede combinatie van arbeid en gezin voor zowel moeders als vaders, is het belangrijk nu de aandacht te vestigen op deze andere gezinsvormen zodat die in het beleid kunnen opgenomen worden.

Bij een beleid op basis van het vader-moedermodel zouden immers weer vele mensen buiten de boot vallen. Dit geldt ook voor andere politieke domeinen waarvan de doelstellingen en beleidsmaatregelen belangrijk zijn voor de alleenstaande moeder maar waar zij vaak over het hoofd wordt gezien. Om dit te vermijden, moet de situatie van die alternatieve gezinsvormen, zoals de alleenstaande moeders, bekend zijn. Pas dan kan op een eerlijke en vruchtbare manier rekening gehouden worden met hen. Een brede studie van het tijd- en ruimtegebruik van alleenstaande moeders is een van de mogelijkheden om volwaardige informatie te verzamelen om hier werk van te maken. Het onderzoek in de regio Gent van een kleine groep alleenstaande moeders geeft al enkele inzichten.

Werken en voor de kinderen zorgen

Mensen verdelen hun tijdsbudget volgens de sociale rol waarin zij zich bevinden en waar duidelijke taken bijhoren. De geïnterviewde moeders somden betaalde arbeid, de zorg voor de kinderen en het huishouden als belangrijkste taken op. Wanneer een moeder alleenstaand is, moet ze vele uren werken als ze niet afhankelijk wil zijn van sociale voorzieningen. Bijna alle geïnterviewde alleenstaande moeders werken voltijds of vier dagen. Tegelijkertijd moeten zij zorgen dat de kinderen het goed hebben en het huishouden draait. „We zijn fulltime moeder, vader, tuinman en klusjesdienst”, aldus één van hen.

Het is voor een alleenstaande moeder niet gemakkelijk alle sociale rollen degelijk uit te voeren. Soms lukt niet door het krappe tijdsbudget gebrek aan energie. „Mijn oudstevorig jaar een zeer slecht jaar achter en dat komt deels door mij, altijd werken.” Door hun drukke schema bereiken alleenstaande moeders vaak hun limiet: „Ik werk op vrijdag, woensdag en donderdag en uren, maar dat is meer dan genoeg zou echt niet meer kunnen.” En: „Ben 's avonds zo moe, ik doe geen houdelelijk werk meer, een beetje lezen en tot ik in slaap val, en duurt meestal niet lang.”

Om de verschillende taken uit te voeren, verplaatsen mensen zich tussen verschillende 'stations'. Een station is een ruimte waarbinnen de verplaatsing verwaarloosd kan worden. Winkels, kantoren en huizen zijn voorbeelden van stations. De verplaatsing in de winkel is verwaarloosbaar ten opzichte van de verplaatsing tussen het eigen huis en de winkel. Het spreekt voor zich dat elke geïnterviewde moeder een huis en specifieke en variërend gebruik van ruimte had. Daarom werd de informatie gefilterd tot de elementen overgenomen die in de verhalen telkens terugkwamen.

Voor de arbeidstijd gebruiken bij alleenstaande moeders één station, maar er is geen duidelijke lijn te trekken qua ligging ten opzichte van de woning. Uit de verhalen blijkt dat alleenstaande moeders eerst de arbeidsplaats kiezen en daarna de andere tijd- en ruimtegebruik daarop aanpassen. Andere stations die tijdens de interviews ter sprake kwamen, waren de school van de kinderen, winkels, zieningen, sportgelegenheden, cultuurruimtes en het sociale netwerk waar afstand en ligging wel degelijk een rol spelen.

Tijdens de zorgtijd kan de school van de kinderen een station zijn, indien de moeder haar kind brengt en afhaalt. Moeder bezoekt lagere scholen bevinden in het dorpscentrum, de middelbare scholen aan de rand van Gent of de kleine steden in de buurt. Uit de interviews bleek dat vooral de moeders die een partner de kinderen afhalen. De kinderen van de alleenstaande moeders gaan eerder met de fiets of met de bus naar school. Eerder betekent hier de tweede helft van het lager onderwijs. Een aantal moeders laat iemand van

buiten het gezin kinderen ophalen: „Gelukkig dat mijn zus in die periode daar een cursus volgde. Zij haalde hem om 17.00 op. Ik kon er niet naartoe gaan.” De verklaring hiervoor is het nauwere tijd-ruimte kader waarin alleenstaande moeders besloten zitten. De moeders met een partner gaan wat later werken om de kinderen te kunnen brengen, maar ze kunnen 's avonds een halfuurtje langer werken, omdat ze kunnen vertrouwen op een partner die het omgekeerde doet om de kinderen af te halen.

Uit de interviews bleek dat winkelen een belangrijke gebruiker is van het tijdsbudget van een ouder. Voor moeders van het platteland, de stadsrand of de kernstad werd een typerend patroon

in het winkelgedrag gevonden. De drie gebieden hebben verschillende winkelvoorzieningen: de kernstad heeft vele mogelijkheden maar is minder bereikbaar en minder efficiënt, het platteland wordt eerder gekenmerkt door kleinere winkels en de rand is vooral op wonen gericht. Deze suburbane gordel heeft echter een groot voordeel ontwikkeld: de grootschalige perifere hypermarkten en de grotere themawinkels langs de invalswegen naar Gent (figuur 1). Deze winkels zijn gemakkelijk te bereiken en er zijn veel parkeerplaatsen. Bijna alle producten zijn er onder één dak te vinden (naast levensmiddelen ook kledij) en ze zijn goedkoper dan bij de kleine zelfstandigen. Voor alleenstaande moeders op het platteland of in de kernstad

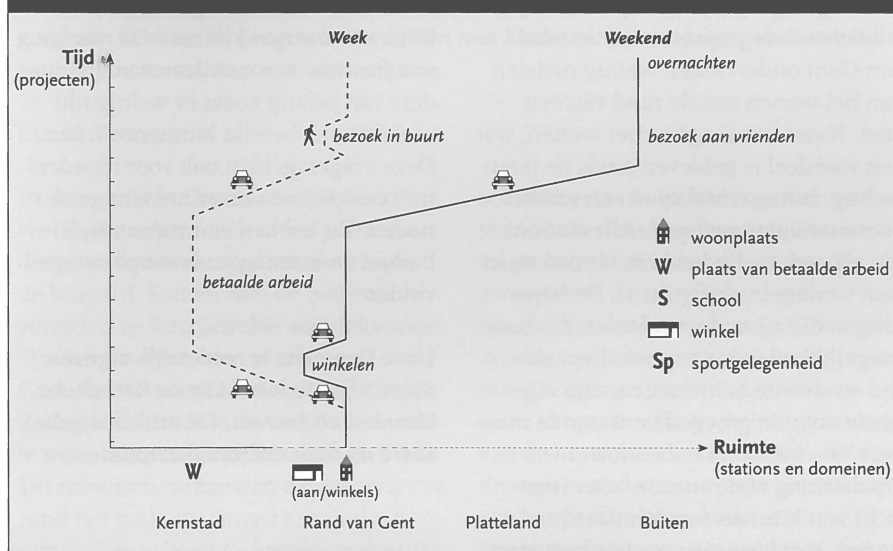
neemt de verplaatsing naar zo'n hypermarkt aan de rand van de stad meer tijd in beslag dan de tijd die gewonnen wordt door de efficiëntie van een hypermarkt. Zij zoeken deze grote winkels aan de stadsrand slechts op voor niet-alledaagse producten. Dagelijkse goederen kopen ze in de wijkkern waar ze de kleinere supermarkten of de zelfstandigen vinden, die beide wel duurder zijn. Moeders met een partner hebben de luxe van een ruimer tijdsbudget en kunnen een zaterdag vrijmaken om rustig te winkelen in het stadscentrum voor niet-alledaagse artikelen. Dagelijkse goederen haalt deze groep hoofdzakelijk bij de zelfstandigen in de buurt (figuur 2).

De vaste werkuren kwamen als beperking reeds aan bod bij het brengen en afhalen van kinderen maar spelen ook bij het winkelen een belangrijke rol. Dit geldt niet uitsluitend voor alleenstaande moeders. Sommige moeders werken volgens de kantooruren en dus volgens de winkeluren. Daarom gebruiken ze vaak de middagpauze voor boodschappen. Dit toont het belang aan van de menging van functies. Indien alle werkgelegenheid gescheiden wordt van de winkelfuncties, verdwijnt deze mogelijkheid. Andere vrouwen werken op onregelmatige uren, bijvoorbeeld in de zorgsector, wat een voordeel is voor het winkelen maar een grote organisatie inhoudt.

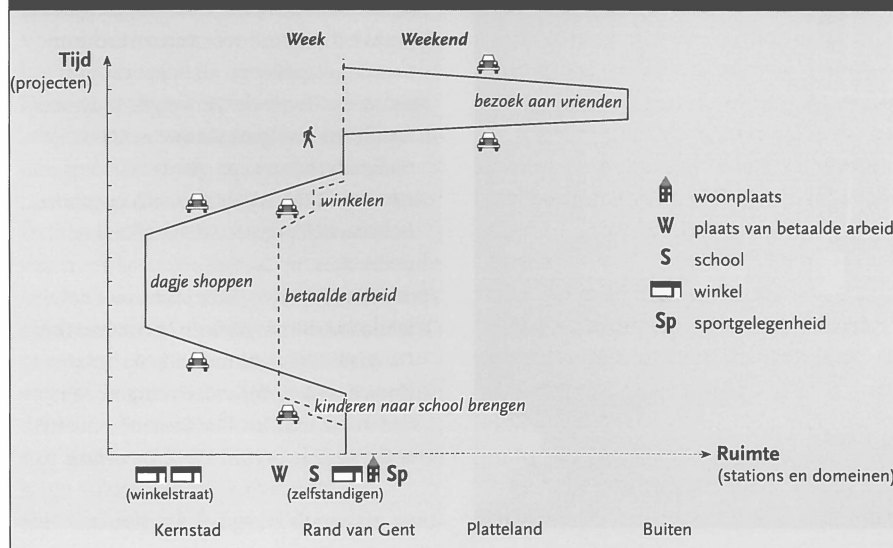
Als er nog vrije tijd rest

Slechts als de hierboven besproken taken uitgevoerd zijn, blijft er vrije tijd over: „De zondagnamiddag is ideaal. W. (zoon) is naar de Chiro (jeugdbeweging). Hij is weg en dan kan ik ook zonder enig schuldgevoel zelf iets doen.” En: „Later ga ik zeker weer sporten, als de kinderen wat ouder zijn.” Moeders, alleenstaand of met een partner, die niet alle taken aankunnen of de vrije tijd willen uitbreiden, kunnen de zorg voor de kinderen of het huishouden gedeeltelijk overdragen. Daarin hebben de moeders met een partner een groot voordeel: de partner neemt enkele taken uit medeverantwoordelijkheid op zich. Alleenstaande moeders moeten meestal voor deze uitbesteding betalen, bijvoorbeeld aan een babysitter. Aangezien ze het met één inkomen moeten redden, gaan ze liever niet naar het uurtje turnles of de cursus keramiek. Dat bespaart de kosten voor de

Figuur 1. Voorbeeld van tijdruimtegebruik van een alleenstaande moeder aan de rand van Gent

Figuur 2. Voorbeeld van tijdruimtegebruik van een moeder met een partner aan de rand van Gent

inschrijving, het vervoer en de kosten van de babysit: „Uitgaan kost geld.” Een alleenstaande moeder bespaart dus het eerst op haar vrijetijdsbesteding. Daardoor komt hun sociaal netwerk in gevaar of verdwijnt (tijdelijk). Gelukkig kunnen sommige alleenstaande moeders hun kinderen wekelijks enkele uren aan de zorgen van de ex-partner overdragen. „De ouderraad is op maandag en dan is W. bij zijn vader. Ik zou niet gaan anders.” Of: „Op maandag en dinsdagavond is N. bij zijn vader en op woensdag werk ik niet. Op dinsdagavond mag er dus een vriendin bezoek van mij verwachten.”

Het ruimtegebruik voor de vrije tijd is, net als de vrije tijd zelf, beperkt. Zowel alleenstaande moeders als moeders met een partner sporten vooral door de week na de werkuren. Aangezien de tijd dan beperkt is, kiezen ze de zo dichtbij mogelijk gelegen sportvoorziening. Voor de moeders aan de stadtrand dient het grote sportcomplex 'De Blaarmeersen' als station, voor moeders op het platteland de kleine turnzaal van de dorpschool. Enkele alleenstaande moeders volgen regelmatig cursussen. Daarvoor verplaatsen ze zich naar het stadscentrum van Gent. Dit gebeurt altijd op dagen dat de kinderen bij de vader zijn. Mensen bouwen in de vrije tijd ook aan hun sociaal netwerk. Moeders die pas alleenstaand zijn en vaak ook zijn verhuisd, hebben het daar moeilijk mee: „Dat was een groot stuk sociaal leven dat wegviel. Ik heb me vaak opgesloten gevoeld in mijn huis.” En: „Waar ik voor de scheiding woonde, kende ik veel mensen. Hier woon ik, maar ik

heb hier eigenlijk weinig contact. 't Is misschien ook door de situatie gekomen. Ik ga werken, ik kom thuis, da's hier mijn gezin. Dit is hier een verblijfplaats maar ik heb hier geen sociaal leven opgebouwd.” En een ander zegt: „Na de scheiding dacht ik: ik wil die vrienden niet verliezen, ik ga dat blijven volhouden. Maar die energie kon ik er niet meer insteken, ik had die energie nodig om zelf te overleven, om mijn huishouden draaiend te houden zoals ik het wou.” Alle alleenstaanden benadrukten echter dat ze het belangrijk vinden mensen in de buurt te hebben bij wie ze hun hart eens kunnen luchten, zoals mensen met een partner hun verhaal aan die partner kwijt kunnen. Alle alleenstaande moeders hadden dan ook een beter uitgebouwd sociaal netwerk in de buurt dan de moeders met een partner. Alle groepen bezochten ook familie en vrienden in verder gelegen streken.

Alleenstaande moeders aan de rand van Gent ondervinden weinig nadelen van het wonen aan de rand van een stad. Naast het aangenamer wonen, wat een voordeel is gebleven sinds de jaren tachtig, is het aantal sport- en winkelvoorzieningen gegroeid. Alle stations die zij vaak nodig hebben, vinden ze in hun woongebied (figuur 1). De beperkingen die zij ondervinden en die hun mogelijkheden binnen een bepaalde tijd en ruimte beïnvloeden, zijn algemeen voor de groep alleenstaande moeders.

Op de vraag of de ruimte beter ingericht zou kunnen worden naar hun noden, werd weinig antwoord gegeven. Het thema werd vlug verschoven naar

financiële en sociale faciliteiten, deeltijdwerk met een financiële tegemoetkoming, verminderd kind- en luistergeld en vakantieopvang voor kinderen. Niettemin kan het tegelijk bestuderen van tijd en ruimte en de medewerking van verschillende beleidsniveaus leiden tot het beter benutten van open ruimte, gebouwen, het herinrichten van woonwijken of een grotere rentabiliteit van openbaar vervoer.

Voorbeelden van ruimtelijke voorkeuren voor alleenstaande moeders die weergegeven werden in de interviews konden worden gehaald bij de grote supermarkten waar zij allerlei producten snel kunnen kopen. Fastfoodrestaurants geven een moeders de kans om er met de kinderen naartoe te gaan omdat er bijvoorbeeld in supermarkten ruimte is voorzien. Andere en gezondere horecazaken zouden hier een voorbeeld aan moeten nemen, zodat alleenstaande moeders ook daar met hun kinderen naartoe kunnen. De menging van functies is voor alleenstaande moeders van belang zodat in weinig tijd veel stations bereikt kunnen worden. Deze vragen gelden ook voor moeders met een partner, maar het zijn geen knelpunten. Zij hebben een ruimer tijdsbudget en kunnen andere oplossingen vinden.

Lieve Coorevits is recentelijk afgestudeerd afgestudeerd aan de Katholieke Universiteit Leuven. Dit artikel is gebaseerd op haar doctoraalscriptie.

Een opvoedwinkel.

(Foto: J.P. Berentsen)

Literatuurselectie

- Bowbly, S. (1992). Feminist geography and the changing curriculum, *Geography*, 77, nr. 337, pp. 349-360.
- Hägerstrand, T. (1982). Diorama, path and project, *Tijdschrift voor Economische en Sociale geografie*, 73, nr. 6, pp. 323-339.
- Mey, M. en Ter Heide, H. (1997). Tijd/ruimteonderzoek volgens nieuwe methode, *Geografie*, 6, nr. 2, pp. 36-39.
- Niphius-Nell, M. (1995). Eenoudergezinnen in historisch perspectief, *Bevolking en gezin*, nr. 2, pp. 45-64.
- Peleman, K., (1998). Is er plaats voor de feministische geografie in het onderwijs?, *De Aardrijkskunde*, 22, nr. 4, pp. 37-46.
- Gelder, K. van (1987). Alleen zorgen: een onderzoek naar het functioneren van één-ouder gezinnen, NIMAWO, Den Haag.